

Μνήμων

Τόμ. 33 (2014)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΦΩΤΙΝΗ ΧΑΙΡΕΤΗ, Χριστιανοί και μουσουλμάνοι στο Ιεροδικείο του Χάνδακα. Ειδήσεις για τον ναχιγιέ Μαλεβιζίου (1669-1689) ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ, Οι περιπέτειες του Κωνσταντή Καλαμάτα και άλλων ελλήνων κουρσάρων του Αιγαίου στην υπηρεσία της Βρετανίας (1756-1763) ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, Ένας Έλληνας στο Παρίσι επιδοκιμάζει τη 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη ΞΕΝΙΑ ΜΑΡΙΝΟΥ, Αυτός που δεν ήταν εκεί. Σημειώσεις για τον Louis Auguste Blanqui στο Παρίσι του 1870-1871 ΚΩΣΤΑΣ ΡΑΪΤΗΣ, Έμποροι στην Αυστρία του «μακρού» 19ου αιώνα ΛΑΒΕΝΣ ΠΟΛΙΤΗΣ, *Ποί να βράσκειται κρημμένα – το κοινό*; Ανγκυρώσεις στην εικοσαετία του Μεσοπολέμου. *Τυμφορηστός, Η μικρούλα*, 1923 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ν. ΤΕΝΕΚΕΤΖΗΣ, *Τέχνη και πολιτική στον Ψυχρό Πόλεμο*. Ο διεθνής διαγωνισμός γλυπτικής για το Μνημείο του Αγνώστου Πολιτικού Κρατούμένου ΔΕΘΝΙΔΑΣ ΚΑΛΑΜΒΡΕΤΑΚΗΣ, Το ελληνικό δικτατορικό καθεστώς στη συγκυρία του μεσανατολικού πολέμου του 1973

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΟ ΑΡΘΡΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΤΑΘΗΣ, *Ανακνώνοντας τη ματιά μας για το Εικοσιένα με αφορμή τον Μακρογιάση του Νίκου Θεοτοκά*

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Αλέξανδρος Ναυπλιώτης, Βίκυ Πάτσιου, Τάκης Καριολής, Γκαρς Μαντούβαλος, Ειρήνη Ριζάκη, Αλεξάνδρα Σφοίνη, Ολγα Κατσιαρδή-Hering, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Μάρια Βελιώτη-Γεωργιοπούλου, Βασίλης Κρεμμυδάς

33

ΑΘΗΝΑ 2013-2014

Μαρία Παπαθανασίου, Διαδρομές και ταυτότητες περιπλανώμενων τεχνιτών: Δύο ζαχαροπλάστες στην Ευρώπη του 19ου αιώνα, Αθήνα, Σμίλη, 2012

ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING

doi: [10.12681/mnimon.868](https://doi.org/10.12681/mnimon.868)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING Ο. (2014). Μαρία Παπαθανασίου, Διαδρομές και ταυτότητες περιπλανώμενων τεχνιτών: Δύο ζαχαροπλάστες στην Ευρώπη του 19ου αιώνα, Αθήνα, Σμίλη, 2012. *Μνήμων*, 33, 295-299. <https://doi.org/10.12681/mnimon.868>

Βοναπάρτη, που προβάλλει ως νέος «πρίγκιπας» του Μακιαβέλλι για να συσπειρώσει τη Γαλλία γύρω από ένα ιδανικό: το μεγάλο Έθνος.

Το βιβλίο του J.-C. Martin, το οποίο προστίθεται στις μελέτες που διεξάγει εδώ και τριάντα χρόνια γύρω από τη Γαλλική Επανάσταση, επικαιροποιεί τις γνώσεις μας ανασκευάζοντας ιστοριογραφικούς μύθους και απλουστεύσεις,⁶ όπως αυτούς που νοσταλγούν μια εξιδανικευμένη μοναρχία, που πιστεύουν ότι το 1789 θέτει τις βάσεις μιας καινούριας εποχής ή που βλέπουν στην Επανάσταση τη γένεση των ολοκληρωτισμών. Χωρίς να ενδίδει στην πολεμική, όπως στο ζήτημα της Βανδέας που απασχόλησε τόσο τα ΜΜΕ όσο και τον ίδιο παλαιότερα,⁷ η συνθετική

6. Βλ. επίσης Jean-Clément Martin, *Idees reçues. La Révolution française*, Παρίσι, Le Cavalier Bleu, 2008.

7. Για την αντιπαράθεση, βλ. Reynald Sescher, *La Vendée-Vengé. Le génocide*

του εργασία δεν αποτελεί παρελθοντολογία, αλλά συμμετοχή σε σύγχρονες πολιτικές συζητήσεις μέσα από τη λεπτομερή εξέταση της επαναστατικής διαδικασίας και την κατανόηση των συνθηκών, όπως βιώθηκαν από τους επαναστάτες. Άλλωστε ως προμετωπίδα του βιβλίου ο συγγραφέας τοποθετεί τη ρήση του Saint-Just: «Πράγματι, η δύναμη των πραγμάτων μας οδηγεί ίσως σε αποτελέσματα που δεν είχαμε καθόλου σκεφθεί».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΦΟΙΝΗ

franco-français, Παρίσι, PUF, 1985 και του ίδιου, *Vendée: du génocide au mémoricide. Mécanique d'un crime légal contre l'humanité*, Παρίσι, Éditions du Cerf, 2011· Jean-Clément Martin, *La Vendée et la France*, Παρίσι, Seuil, 1987· του ίδιου, *La Vendée et la mémoire*, Παρίσι, Seuil, 1989· του ίδιου, *La Vendée et la Révolution. Accepter la mémoire pour écrire l'histoire*, Παρίσι, Perrin, «Tempus», 2007.

Μαρία Παπαθανασίου, *Διαδρομές και ταυτότητες περιπλανώμενων τεχνιτών: Δύο ζαχαροπλάστες στην Ευρώπη του 19ου αιώνα*, Αθήνα, Σμίλη, 2012, 290 σ.

Πριν τέσσερα χρόνια στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, στο μεταπτυχιακό μας σεμινάριο που είχε ως θέμα «Φιλία, συναισθήματα, το “Εγώ” σε ελληνικά κείμενα του 15ου ως τις αρχές του 19ου αι.» και στο πλαίσιο του θεωρητικού εισαγωγικού ανοίγματος είχαμε την ευκαιρία να ακούσουμε την κ. Πα-

Το κείμενο διαβάστηκε στην παρουσίαση του βιβλίου, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 24 Απριλίου 2013 στο Εντευκτήριο «Κωστής Παλαμάς» του ΕΚΠΑ.

παθανασίου να μας μιλά για το υπό εκκώλαψη, τότε, βιβλίο της. Το άκουσμα τότε του τίτλου της έρευνάς της με είχε φέρει σε αμηχανία, η συζήτησή μας στη συνέχεια και το ενδιαφέρον των φοιτητών μας με έκανε να περιμένω τη μελέτη αυτή με πολύ ενδιαφέρον. Και η χαρά μου συμπληρώθηκε όταν ολοκλήρωσα την ανάγνωση αυτού του όμορφου, τεχνιέντως και άκρως επιστημονικού αλλά παράλληλα με λογοτεχνική γραφή, γραμμένου βιβλίου.

Αναρωτήθηκα στο τέλος σε ποια

επιστημονική ομάδα μελετών θα μπορούσα να το εντάξω και δεν βρήκα μία μόνο. Η εξοικείωσή μου με θεματικές βιοτεχνικών τεχνιτών στον κεντροευρωπαϊκό χώρο με οδηγούσε να το συμπεριλάβω στην πλούσια για τους τεχνίτες αντίστοιχη βιβλιογραφία, άλλωστε η άκρως τεκμηριωμένη χρήση θεωρητικών και ειδικών μελετών (βλ. την πλούσια βιβλιογραφία, σ. 263-274), ο συνεχής διάλογος και ενίοτε η κριτική αντιπαράθεση μαζί τους, προς τα εκεί οδηγούν. Όμως θα το αδικούσα αν το περιόριζα στην παρέα των οικονομικών μελετών, γιατί θα ήταν σαν να το απογύμνωνα από τους χυμούς του. Οι χυμοί του προσέρονται, λοιπόν, από την πλούσια ιστορικο-ανθρωπολογικο-κοινωνιολογική θεώρηση με την οποία η κ. Παπαθανασίου πλαισίωσε τη μελέτη της. Οι σπουδές της στο Πανεπιστήμιό μας, στο London School of Economics and Political Science και στο Ινστιτούτο Κοινωνικής και Οικονομικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου της Βιέννης, την εφοδίασαν με πλούσιο εξοπλισμό γύρω από την ιστορία των εργασιακών σχέσεων, την οικονομική θεωρία, τη διαμόρφωση ιδεολογιών, τις πολιτικοοικονομικές εξελίξεις σε μια περίοδο μετάβασης, όπως αυτή που πραγματεύεται. Οι γνώσεις αυτές αναδεικνύονται στο πρώτο κεφάλαιο, «Ιστορικά δεδομένα – Ιστοριογραφικοί προσανατολισμοί» (σ. 13-66) αλλά και στα δύο επόμενα. Αν πάλι επέλεγα τη μικροϊστορία ως ομάδα κατάταξης, θα αδικούσα τον πλούτο των ερωτημάτων που σχεδόν σε κάθε παράγραφο η κ. Παπαθανασίου επιδιώκει να απαντήσει και εντάσσουν, έτσι, το βιβλίο σε υπόδειγμα ειδίκευσης και γενίκευσης ταυτόχρονα. Έχοντας την πλούσια εμπειρία από τις δύο προηγούμενες μελέτες

της, με τις οποίες ανέδειξε φαινόμενα της παιδικής ηλικίας και εργασίας στις αρχές του 20ού αιώνα στην Αυστρία¹ αλλά και στο ελληνικό χωριό Κροκύλειο της Φωκίδας,² εξοπλισμένη με τη μεθοδολογία της προφορικής ιστορίας, με γνώσεις για την ιστορία των οικογενειών καταπιάνεται με ένα αυτοβιογράφημα και ένα ημερολόγιο δύο «περιπλανώμενων» τεχνιτών του αυστριακού/γερμανικού (;) χώρου με άριστη γνώση της κειμενικής, αφηγηματικής ανάλυσης.

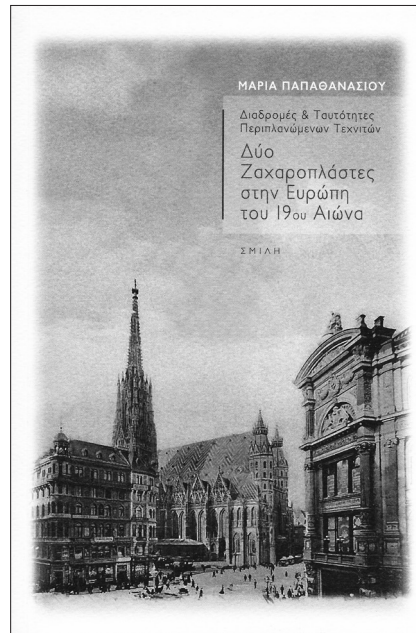
Ο όρος «περιπλανώμενοι», καθορίζει ίσως περισσότερο, κατά τη γνώμη μου, το βιβλίο από ό,τι οι άλλοι δύο εξίσου καθοριστικοί: «τεχνίτες» και «ζαχαροπλάστες». Μολονότι η λέξη «ζαχαροπλάστες» μας προκαλεί να αναρωτηθούμε ποιο ιστορικό ερώτημα ώθησε τη συγγραφέα να ασχοληθεί με το θέμα, εντούτοις ευθύς εξ αρχής ο μυημένος αναγνώστης αντιλαμβάνεται ότι έχει να κάνει με μια μελέτη που, με μοχλό την περιπλάνηση, στοχεύει να αναδείξει τις πολύπλοκα διαρκώς διαμορφούμενες ταυτότητες δύο τεχνιτών αστών (Bürger) μέσα από τη μετακίνηση και την περιπέτεια σε άγνωστους χώρους, αλλά και να αναδείξει τις εργασιακές συνθήκες των ασκουμένων τεχνιτών. Μένω λίγο στη χρήση του όρου «περιπλάνηση» (*Wanderung* στα γερμανικά). Πρόκειται για δύο νεαρούς αστούς, με περιπετειώδη πορεία ο πρώτος στη σειρά αφήγησης της συγγραφέως αλλά

1. *Zwischen Arbeit, Spiel und Schule: die ökonomische Funktion der Kinder ärmerer Schichten in Österreich 1880-1939*, Wien – München: Verlag für Geschichte und Politik – R. Oldenbourg, 1999.

2. *Μεγαλώνοντας στον ορεινό χώρο: παιδιά και παιδική ηλικία στο Κροκύλειο Φωκίδας τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα*, Αθήνα: ΚΝΕ/ΕΙΕ, 2003.

δεύτερος στη χρονολογική περιπλανητική πορεία του ο Λούντβιχ Φούντερ (Ludwig Funder, 1862- 1865, κεφ. II, σ. 67-170) –που καταγόταν από την επαρχιακή πόλη, πλην όμως πρωτεύουσα της ευρείας περιοχής της Στυρίας, το Γκρατς– και με πιο οργανωμένο ταξίδι ο δεύτερος κατά την αφηγηματική κατάθεση της συγγραφέως και προγενέστερος στην πορεία του, ο Φραντς Μίνιχνερ (Franz Minichner, 1841-1844, κεφ. III, σ. 171-252), που προερχόταν από τη μεσαία τάξη της αυτοκρατορικής πρωτεύουσας. Εφοδιασμένοι με ένα *Wanderbuch*, δηλ. βιβλίο περιπλάνησης που θα σφραγιζόταν και θα ενημερωνόταν σε κάθε σταθμό και στα σύνορα των χωρών από τις οποίες θα διέρχονταν, εντάσσονται στη μακρά πορεία περιήγησης που ήταν αυτονόητη σε κάθε Κεντρο/Βορειοευρωπαϊκό ήδη από την εποχή της ενσωμάτωσης των περιφέρμων *Bildungsreisen* (ταξιδιών παιδείας) των υστερομεσαιωνικών και πρώιμων αναγεννησιακών χρόνων στη ζωή και τον προσανατολισμό των φοιτητών των γερμανικών και όχι μόνο πανεπιστημίων. Ήταν αυτά τα *Bildungsreisen* που μας έδωσαν ένα πλήθος γοητευτικών περιηγητικών κειμένων, εμπλουτισμένων με παρατηρήσεις, ζωγραφιές, πληροφορίες πολύτιμες για εμάς τους ιστορικούς σήμερα. Είναι η *Wandlung* (περιπλάνηση/πορεία) που ύμνησαν συνθέτες, όπως ο σύγχρονος ομογενής των περιπλανωμένων μας Franz Schubert, τόσο με την ωδή του *Der Wanderer* όσο και με τη ρομαντική πιανιστική του *Wanderer-Phantasie*. Με μεθοδολογικά εργαλεία της μικροϊστορίας, με άξονα την καθημερινή ζωή ως βιωμένη εμπειρία, αναδεικνύει η κ. Παπαθανασίου το ιστορικό φαινόμενο των έμμισθων τεχνιτών (*Gesellenwanderung*).

Οι τεχνίτες μας ανήκουν στη μεταβατική εποχή των ημιαπολυταρχικών καθεστώτων του τέλους του 18ου και του 19ου αι., τα οποία προσπαθούσαν να ποδηγητήσουν την περιπλάνηση των τεχνιτών και να την οριοθετήσουν –μέσα στην περίοδο του τέλους της συντεχνιακής οργάνωσης των επαγγελματιών. Οι πρωταγωνιστές μας έχουν ακόμη τη δυνατότητα ταξιδεύοντας πεζή ή μέσα από οργανωμένα εκ των προτέρων δίκτυα επικοινωνίας με αξιόλογα

εργαστήρια ζαχαροπλαστικής –ακόμη και με τέτοια που εφοδιάζουν βασιλικές αυλές– να λειτουργούν στο πλαίσιο «ενός άγραφου και αμφιλεγόμενου εθιμικού/ηθικού δικαίου, να αυτοπροσδιορίζονται και να προσδιορίζουν τους άλλους».

Την πορεία των τεχνιτών μάς τη δίδει αναλυτικά η κ. Παπαθανασίου εμπλουτίζοντάς την με ιστορικά κάθε φορά στοιχεία για τους επιμέρους σταθ-

μούς τους αλλά και με τη βοήθεια δύο κατατοπιστικών χαρτών στο τέλος του βιβλίου (εδώ όμως θά 'θελα να σημειώσω ότι η βιβλιοδεσία αδίκησε εν μέρει την άξια προσπάθεια της συγγραφέως). Πιο περιπετειώδης ήταν η περιπλάνηση του 17χρονου Φούντερ, που διέσχισε, με ενδιάμεσους σταθμούς εργασίας και μη, πόλεις και χωριά από το Γκρατς ως το Μόναχο, το Στρασβούργο, το Αννόβερο, το Μύνστερ, το Λονδίνο κ.ά. Πιο συστηματικά προσετοίμασμένη και με λιγότερες εκπλήξεις δυσκολιών ήταν η πορεία του 23χρονου Μίνιχνερ σε πόλεις σταθμούς της Σαξωνίας, της Πρωσίας, των Κάτω Χωρών και της Βόρειας Γαλλίας.

Όπως προανέφερα, κύρια πηγή της συγγραφέως είναι τα κείμενα δύο τεχνιτών, γραμμένα σε απόσταση 20 χρόνων μεταξύ τους. Ο Φούντερ συγγράφει με την επιστροφή του ένα αυτοβιογράφημα. Ο Μίνιχνερ συντάσσει σχεδόν συστηματικά το ημερολόγιό του, με άμεσες λεπτομέρειες που αναδεικνύουν συναισθήματα, πραγματικότητες εν τη γενέσει τους και χωρίς τη διάθλαση, την οποία ενδεχομένως υπέστη το κείμενο του Φούντερ, καθώς συντάχθηκε για να προσφερθεί στη μέλλουσα γυναίκα του και, άρα, πιθανόν να απαλείφει ιδιαίτερα προσωπικές στιγμές και εμπειρίες. Οι πηγές που αναλύει η κ. Παπαθανασίου εντάσσονται στα αυτοβιογραφικά κείμενα που κατά κανόνα συντάσσαν τεχνίτες ποικίλων ειδικοτήτων του γερμανόφωνου, ιδίως, χώρου, καθώς και στην αντίστοιχη συζήτηση της ανάδειξης του «εαυτού» (πρβλ. Richard van Dülmen, *Die Entdeckung des Ich*). Η συγγραφέας διερευνά μια «αμφίδρομη σχέση» ανάμεσα στην περιπλάνηση ως εμπειρία και στη συγκρότηση ταυτότητων, και προσπαθεί να εντοπίσει τα

διάφορα επίπεδα ταυτότητας και αυτοπροσδιορισμού των δύο τεχνιτών, τόσο κοινωνικά όσο και εθνικά. Για την κοινωνική τους ένταξη δεν έχει πολλές αμφιβολίες, ανήκουν στο αστικό σώμα, η θέση του Μίνιχνερ είναι πιο σαφής και η επιμελημένη οργάνωση του ταξιδιού του την/μας οδηγεί σε πιο σαφείς κοινωνικο-οικονομικές σχέσεις.

Η αναζήτηση όμως εθνικών ταυτοτήτων έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς σε αυτή την εικασετή διαφορά σύνταξης των δύο κειμένων αναδεικνύονται και οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στη/στις γερμανικότητα/τες αλλά και στην εκκολαπτόμενη αυστριακότητα, που θα αναφανεί σαφέστερη μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η πολιτικο-ιδεολογική ατμόσφαιρα της δεκαετίας του 1840 επιτρέπει στον Μίνιχνερ την ανάπτυξη μιας γερμανικής ταυτότητας –κυρίως ως μιας γλωσσικής/πολιτισμικής κοινότητας– σε βάρος μιας αυστριακής (σ. 211-220). Η διήγηση του Φούντερ επιτρέπει στη συγγραφέα να εντοπίσει διαφοροποιήσεις στην αδιαμόρφωτη μεν, πλην όμως με ισχυρότερα διαφοροποιητικά εθνικά στοιχεία ταυτότητα (σ. 110-134). Εντούτοις η μετακίνηση σε νέους χώρους και η περιπλάνηση σε άγνωστα φυσικά περιβάλλοντα αναδεικνύουν την/τις ταυτότητα/τες στις σχέσεις των τεχνιτών με τους εκπροσώπους των αρχών με τους οποίους έρχονται σε επαφή, στη συναναστροφή με τους ομότεχούς τους, με ανθρώπους που διασκεδάζουν μαζί, με τα «αφεντικά» τους αλλά και με τους όρους που οι ίδιοι προσδιορίζουν ή αυτοπροσδιορίζονται. Εθνική και τοπική, περιφερειακή ταυτότητα βρίσκονται σε «διάλογο», ανατροφοδοτούνται αμοιβαία με τη θρησκευτικότητα και την αντιπαράθεση της πίστης στο Κα-

θολικό δόγμα έναντι του Προτεσταντισμού (σ. 135-140, 221-223). Κινούνται στον απόηχο των αντιθέσεων –απότοκου των θρησκευτικών πολέμων αλλά και του κλίματος της ανεξιθρησκίας, που γέννησε το τέλος του 18ου αι. (Josephinismus).

Η μετακίνηση, όχι μετανάστευση, η «ανακάλυψη» της ετερότητάς τους σε διαφορετικά κοινωνικά εργασιακά περιβάλλοντα εντοπίζεται ανά πάσα στιγμή από την κ. Παπαθανασίου. Οι πρακτικές επιβίωσης ακόμη και επαιτείας (για τον Φούντερ σ. 81-90), οι αμοιβές, τα καθήκοντα (σ. 97-102, 203-210), οι τρόποι διαβίωσης (σε αχυρένια στρώματα, μοιραζόμενοι κοινά κρεβάτια) μας μεταφέρουν όχι μόνο σε γνωστές από άλλες μελέτες συνθήκες ζωής των βιομηχανικών εργατών αλλά και σε ποικίλες διαφοροποιήσεις εργασιακών συνθηκών που δεν συμβαδίζουν απόλυτα με σαφείς ταξικές διαστρωματώσεις και κοινωνικούς αποκλεισμούς. Οι κάποτε εντατικές εργασιακές συνθήκες και εν μέρει καταστάσεις προσωπικής αλλοτρίωσης που περιγράφουν (σ. 91-96, 153-160, 187-194) δεν αποκλείουν ενίοτε και κοινωνική αποδοχή τους από τον εκάστοτε εργασιακό τους εργοδότη και ίσως και από το οικογενειακό του περιβάλλον. Οι παρατηρήσεις τους για τις άθλιες συνθήκες ζωής των επαιτών του Λονδίνου ή των φτωχογειτονιών του Σόρντιτς είναι κάτι πρωτόγνωρο για τον αστό ευσεβή Φούντερ που βρίσκει τον τρόπο να στηλιτεύσει την κοινωνική ειρωνεία και ανισότητα (σ. 160).

Την έμφυλη ταυτότητα των αφη-

γητών της υπογραμμίζει η κ. Παπαθανασίου μέσα από τις διαρκώς ανασυγκροτούμενες κοινότητες ανδρών, με κοινά χαρακτηριστικά αλλά και αντιπαραθέσεις (σ. 161-170, 238-251), ενώ οι γυναίκες εμφανίζονται έμμεσα στο εργασιακό περιβάλλον ή σε προσωπικό επίπεδο (τουλάχιστον στον Μί-νιχνερ).

Τα δίκτυα αλληλεγγύης και των εργασιακών σχέσεων αναδεικνύει η κ. Παπαθανασίου με βάση και την πλούσια θεωρητική συζήτηση των μεταναστευτικών δικτύων. Οι επαφές, οργανωμένες προσωπικά ή συγγενικά ή φιλικά, αποδεικνύουν ένα εργασιακό περιβάλλον που στεριώνει και με βάση το φτηνό προσωρινό δυναμικό που μετακινείται και μπορεί να γεμίζει τους «περιπλανώμενους» με εμπειρίες που τις εντάσσουν σε αυτονόητο για την εποχή τους σύστημα, αλλά για εμάς ηχεί παράδοξο, ή τουλάχιστον ηχούσε μέχρι πριν λίγα χρόνια, και την «επανανακάλυψη» των εποχικών εργασιακών συμβάσεων έργου, με σκοπό την εξάσκηση δήθεν και τη μαθητεία και την εμπειρία για τους σημερινούς νέους μας, αλλά και την εξασφάλιση των ευκίνητων τρόπων πλουτισμού εργοδοτών και επιχειρήσεων.

Η στέρεη επιχειρηματολογία, η ακριβής τεκμηρίωση και η συνθετική χρήση της διεθνούς βιβλιογραφίας αναδεικνύουν αυτήν την πρωτότυπη μελέτη της κ. Παπαθανασίου.

ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING